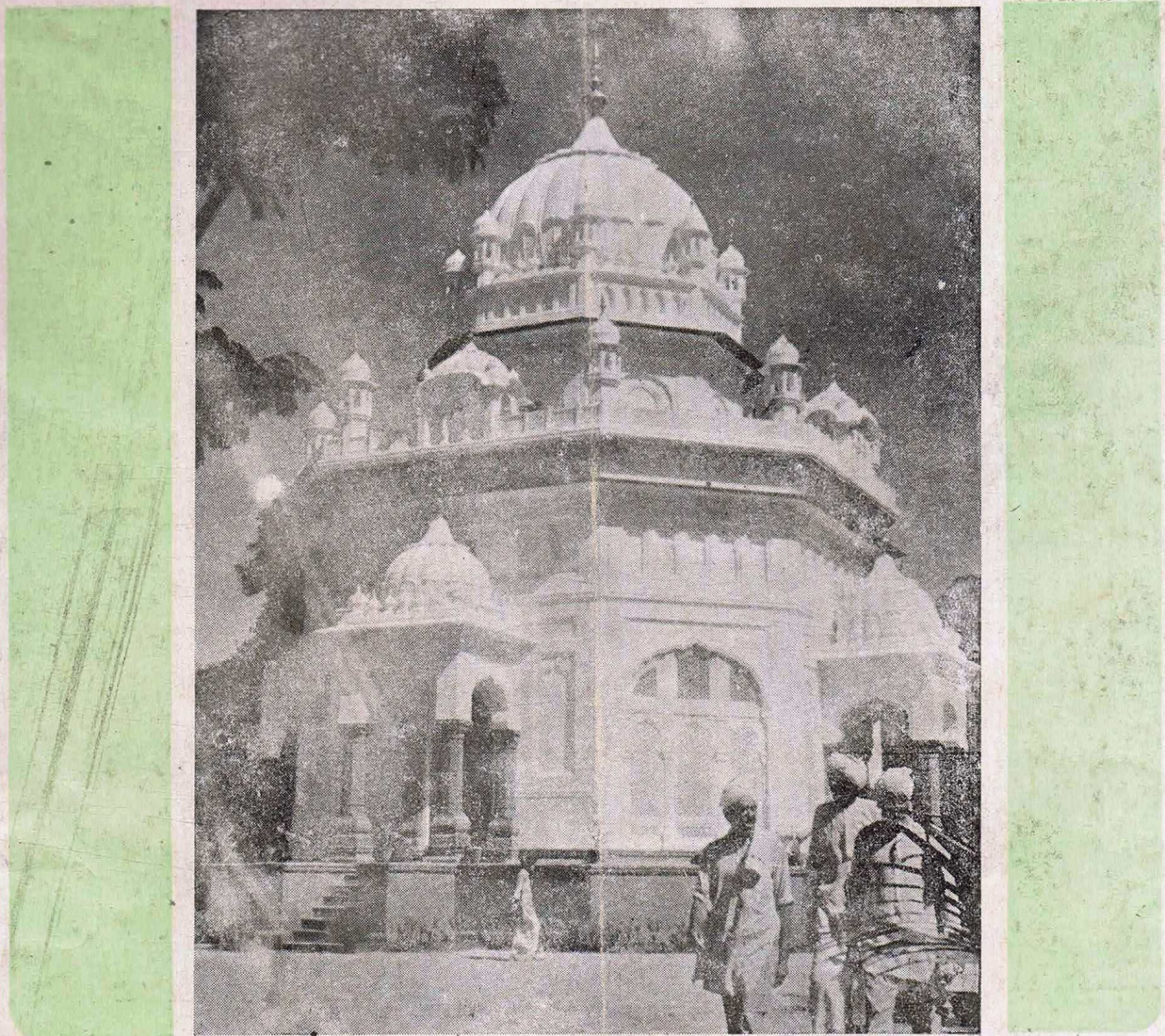

ਸਤੰਬਰ-1980

ਜਾਗ੍ਰਤੀ

60-ਪੈਸੇ

ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਯਾਦਗਾਰ - ਸਾਰਾਗੜੀ

“ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ?” ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਦਮੀ ਇਕੋ ਕੰਮ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸਦੀ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਲ ਰੁੱਚੀ ਘੱਟ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੇਂ ਸੁਗਲ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਇੰਜ ਹੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਦੂਰ ਐਸੀ ਜਗਾਹ ਤੇ ਜਾਈਏ ਜਿੱਥੇ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਮੈਂਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ 2 ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦ ਇੱਥਰ ਪੇਂਸ਼ਟਿੰਗ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਸ਼ਾਮ ਗੁਗਲੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਲਕੱਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਥਾਵਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ। ਈਸ਼ਾਪੁਰ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ 50—60 ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥਾਂ ਕਲਕੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਦੋ ਰਸਤੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਸਿੰਧਾ ਟਰਾਮ ਪਕੜ ਕੇ ਸਿਆਲਦਾਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਗੰਗਾ ਦਰਿਆ (ਗੁਗਲੀ) ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਵੈਦਿਆਵਤੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਹਾਵੜਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ। ਸਿਆਲਦਾਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹਾਵੜਾ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਉਲਟ ਗੁਗਲੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਵੜਾ ਬ੍ਰਿਜ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਫੈਕਟਰੀ ਈਸ਼ਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਮੇਰਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੋਪਰ ਲਿਮਿਟਡ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਅਫਸਰ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੋ ਜਗਾਹ ਤੇ ਹਨ, ਇਕ ਘਾਟਸਿਲਾ ਵਿਖੇ (ਟਾਟਾ ਨਗਰ, ਬਿਹਾਰ) ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਖੇਤਰੀ (ਉਦੈਪੁਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਘਾਟਸਿਲਾ ਮਿਲਣ ਆਵਾਂ। ਘਾਟਸਿਲਾ ਰਮਣੀਕ ਜਗਾਹ ਹੈ। ਆਖਰਕਾਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸੂਟ ਬੂਟ ਪਹਿਨ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵੀ. ਆਈ. ਪੀ. ਬੈਗ ਲੈ ਕੇ ਈਸ਼ਾਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪੁੱਜਾ। ਘਾਟਸਿਲਾ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਟਰਾਮ ਵਿਚ

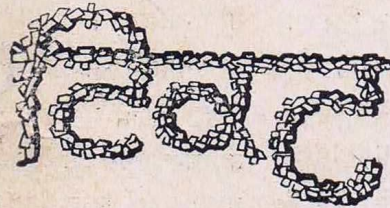
ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਜੋਬ ਕੁਤਰਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ।

“ਕੀ ਹੋਇਆ ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਬਣਿਆ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ?” ਇਕ ਨੇ ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਟਿੱਕਟ ਅਤੇ ਬਣਿਆ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ।

“ਹਾਂ ਦਾਦਾ”, ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਇੰਜ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ।

“ਜੇ ਦਫਤਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲਉ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ”, ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਤੇ ਲੂਣ ਲਾਣ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ।

ਕਹਾਣੀ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੁਖਾਰੀ

“ਦਾਦਾ, ਸ਼ੁਕਰੀਆ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਦਫਤਰ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਭਾਨ ਹੈ”, ਮੈਂ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਇੰਜ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਵਾਪਰਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇੰਜ ਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਘਾਟਸਿਲਾ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ।

23 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕੋਜ਼ੁਅਲ ਛੁੱਟੀਆਂ ਰਲਾ ਕੇ ਟਾਟਾਨਗਰ ਅਤੇ ਘਾਟਸਿਲਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ! ਮੈਂ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤ ਲਿਖੀ ਜੋ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈ।

ਉੱਚੀ ਅਹੁਦੇ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਯੂ. ਪੀ. ਐਸ. ਸੀ. ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸਫਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਡਿਗਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਫੀ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਇਸੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚੋਂ ਸਫਲ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਕਲਾਸ ਵੱਨ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਬਣਨ ਨਾਲ ਇਮਾਮ

ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਤੂਰ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਆਦਮੀ ਇੰਜ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ U.P.S.C. ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੋਈ ਅਨੋਖਾ ਆਦਮੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ ਜੋ ਆਮ ਜਨਤਾ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਹਾਂ।

23 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਵੈਦਿਆਵਤੀ ਤੋਂ ਟ੍ਰਾਮ ਪਕੜ ਕੇ ਹਾਵੜਾ ਪਹੁੰਚਾਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਬੜੀ ਨਾਲ ਗੰਗਾ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਘਾਟ

ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਘਾਟ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਰਿਕਸ਼ਾ ਪਕੜ ਕੇ ਵੈਦਿਆਵਤੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਹਾਵੜੇ ਲਈ ਇਕ ਸੈਕਿੰਡ ਕਲਾਸ ਦਾ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਿਆ।

ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਰ ਟ੍ਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਪਹਿਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲੰਗੂਰਾ ਵਾਂਗ ਥਾਂ ਥਾਂ ਲਟਕੇ ਟ੍ਰਾਮਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਬੀਮੇਂ ਕਰਵਾਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬੀਮਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਹੀ ਪੈਸੇ ਭਰਦੀਆਂ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ। ਹਰ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਆਸਾਮ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਤੋਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਟ੍ਰਾਮ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਘੱਟ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਕੋਈ ਟ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਟ੍ਰਾਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਛੱਡ ਦਿਤੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਟ ਅਤੇ ਪੈਂਟ ਦੀ ਕ੍ਰੀਜ਼ (ਤਹਿ) ਨੂੰ ਭੰਨ ਪੈ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਮੇਰੀ ਪਗੜੀ ਨਾ ਉੱਤਰ ਜਾਵੇ।

“ਦਾਦਾ, ਅਗਲੀ ਟ੍ਰੇਨ ਕਦ ਤੱਕ

ਆਏਗੀ ?” ਮੈਂ ਇਕ ਬੰਗਾਲੀ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ।

“ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਤਕ”, ਉਸ ਨੇ ਬਗੈਰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਦੇਖੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਂ ਫਿਰ ਨਿਮੋਬ੍ਰਣ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਖੜ ਕੇ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗਾ । ਇੱਧਰ ਉੱਪਰ ਵੇਖਿਆ । ਕਿਸੀ ਜਗਾਹ ਤੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਜਗਾਹ ਗੰਦੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਖੜੇ ਖੜੇ ਦੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਆਕੜਨ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਗਲੀ ਗੱਡੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

“ਅਗਲੀ ਗੱਡੀ 15 ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਹੈ”, ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਕਲਰਕ ਨੇ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕੀਤੀ । ਬੱਸ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੜੇ ਖੜੇ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬਰਾ ਹਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ।

ਅਗਲੀ ਟ੍ਰਾਮ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਭੀੜ ਪਹਿਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੁੱਗਣੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਰੜਾ ਜਿਹਾ ਦਿਲ ਕਰਕੇ ਇਕ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਘੁਸ ਗਿਆ । ਪਿੱਛਿਉਂ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਧੱਕਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਗੜੀ ਬਚਾਉਂਦਾ ਡੱਬੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ । ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ । ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਵੀ ਘਾਟਸਿਲਾ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਅ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੀ ਟੁੱਟਾ ਸੀ । ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਨੀਂਦ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬੈਗ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੜੇ ਯਾਤਰੀ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । ਇਕ ਦੁਖੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਕਦੇ ਸੌਂਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਜਾਗ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਅਚਾਨਕ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਡੱਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਲਾਸ ਫਸਟ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਸ ਲਿਖੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕ ਲਕੀਰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਫੀ ਖਸਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਭੀੜ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਸ ਦਾ ਡੱਬਾ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਬੇਵਕੂਫ਼ੀ ਸੀ । ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ । ਇਕ ਝਟਕਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ । ਹਾਵੜਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

“ਟਿੱਕਟ, ਟਿੱਕਟ”, ਇਕ ਬੰਗਾਲੀ ਟਿੱਕਟ ਕਲੈਕਟਰ ਸਭ ਉਤਰਦੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ

ਵਧਾ ਕੇ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਹਰ ਕੋਈ ਮੱਖੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਤੇ ਟਿਕਟ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਜੇਬ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ “ਪਾਸ ਹੈ, ਪਾਸ ਹੈ” ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਤਰਦੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਟਿਕਟ ਦਿਖਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

“ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਸੈਕਿੰਡ ਕਲਾਸ ਦਾ ਟਿੱਕਟ ਹੈ ਪਰ ਡੱਬਾ ਤਾਂ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਦਾ ਹੈ”, ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸੂਟ ਅਤੇ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਟਾਈ ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

“ਹਾਂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਟਿੱਕਟ ਦਿਖਾਉ”, ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੀ ਬੰਗਾਲੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਟਿੱਕਟ ਦਿਖਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਸੈਕਿੰਡ ਕਲਾਸ ਦਾ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ।

“ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਯਾਤਰੀ ਸੈਕਿੰਡ ਕਲਾਸ ਦਾ ਟਿੱਕਟ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ”, ਬੰਗਾਲੀ ਕਲੈਕਟਰ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਆਪਣੀ ਕਰੁਣਾ ਭਰੀ ਨਿਗਾਅ ਮਾਰਦੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਉਪਾਏ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ?” ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਢਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਾਲੀ ਨੋਟਬੁਕ ਅਤੇ ਪੈਂਸਿਲ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ।

ਦੂਰ ਤੋਂ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਸੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜ ਉਂਗਲਾਂ ਮੇਰੇ ਵਲਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਲੈਕਟਰ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਡੱਬੇ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਸ਼ਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਭੀੜ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹਾਲ ਸੁਨਾਉਣ ਲੱਗਾ । ਹੁਣ ਟਿਕਟ ਕਲੈਕਟਰ ਯਕੀਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦੂਸਰੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁੜਾ ਲਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੈਦਿਆਵਤੀ ਦੀ ਭੀੜ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੰਜ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਮੁਆਫ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹ ਇੰਜ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਮੁਰਗੇ ਨੂੰ ਫਸਿਆ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਸਿਰਫ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਹੀ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਲਕਿ

10 ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ।” ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਰ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 18 ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਪੂਜਣੇ ਚੰਗੇ ਹਨ ।

ਮੇਰਾ ਮਨ ਦੋ ਚਿਤੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ । “ਕੀ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦੇਈਏ ਜਾਂ 18 ਰੁਪਏ ਦੇਈਏ ?” ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਇਸ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਜੇ 18 ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਪੈਣਗੇ । ਫਿਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਏ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰੇ 13 ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੈ ਜੇ 5 ਰੁਪਏ ਇਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮਾਰਾਂ ।”

ਅਚਾਨਕ ਅੰਦਰਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ 18 ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

“ਮੈਨੂੰ 18 ਰੁਪਏ ਦੀ ਪਰਚੀ ਬਣਾ ਦੇ”, ਮੈਂ ਬੰਗਾਲੀ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ । ਉਹ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨੋਟ ਬੁੱਕ ਕੱਢ ਕੇ ਪਰਚੀ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ । ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਜੁੱਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ “ਜੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਪੰਜ ਰੁਪਏ...”

“ਦਾਦਾ, ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਏ. ਐਸ. ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਨਾਂ? ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੂਸਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਹੁਣ ਫਸੇ ਨੂੰ ਫਟਕਣ ਦੀ ਕੀਹ ?” ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਲੇ ਟੋਕਦੇ ਕਿਹਾ ।

“ਵੇਹ ਤੋਂ ਬਾਤ ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਆਪ ਕੀ ਠੀਕ ਹੈ ਮਗਰ ਪਾਂਚ ਰੁਪਏ ਮੈਂ ਆਪ ਕਾ ਭੀ... —”, ਕਲੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇੰਜ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤਾਈਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਬੰਗਲਾ ਬੋਲੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ ।

“ਸੂਕਰੀਆ”, ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ 18 ਰੁਪਏ ਵਾਲੀ ਰਸੀਦ ਪਕੜੀ ਅਤੇ ਜੇਤੂ ਖਿਡਾਰੀ ਵਾਂਗ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਗਿਆ । ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਟਿਕਟ ਬਾਬੂ ਮੇਰੇ ਵਲ ਹਾਲੇ ਵੀ ਘੂਰ ਘੂਰ ਕੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

(ਪਤਾ : ਸਹਾਇਕ ਮੈਨੇਜਰ, ਆਰਡਨੈਂਸ ਕੋਬਲ ਫੈਕਟਰੀ, ਕਾਨਪੁਰ)

ਸਾਹੁਣੀ

ਅਕਤੂਬਰ, 81

60-ਪੰਨੇ

ਅੰਦਰ ਪੜ੍ਹੋ

ਕਾਵਿ-ਗੁਲਜ਼ਾਰ
ਪ੍ਰਿੰ: ਤਖਤ ਸਿੰਘ
ਗੁਰਦਿਆਲ ਰੋਸ਼ਨ
ਅਮਰਜੀਤ ਪਟਿਆਲਵੀ
ਮੁਰਸ਼ਦ ਬੁਟਰਵੀ

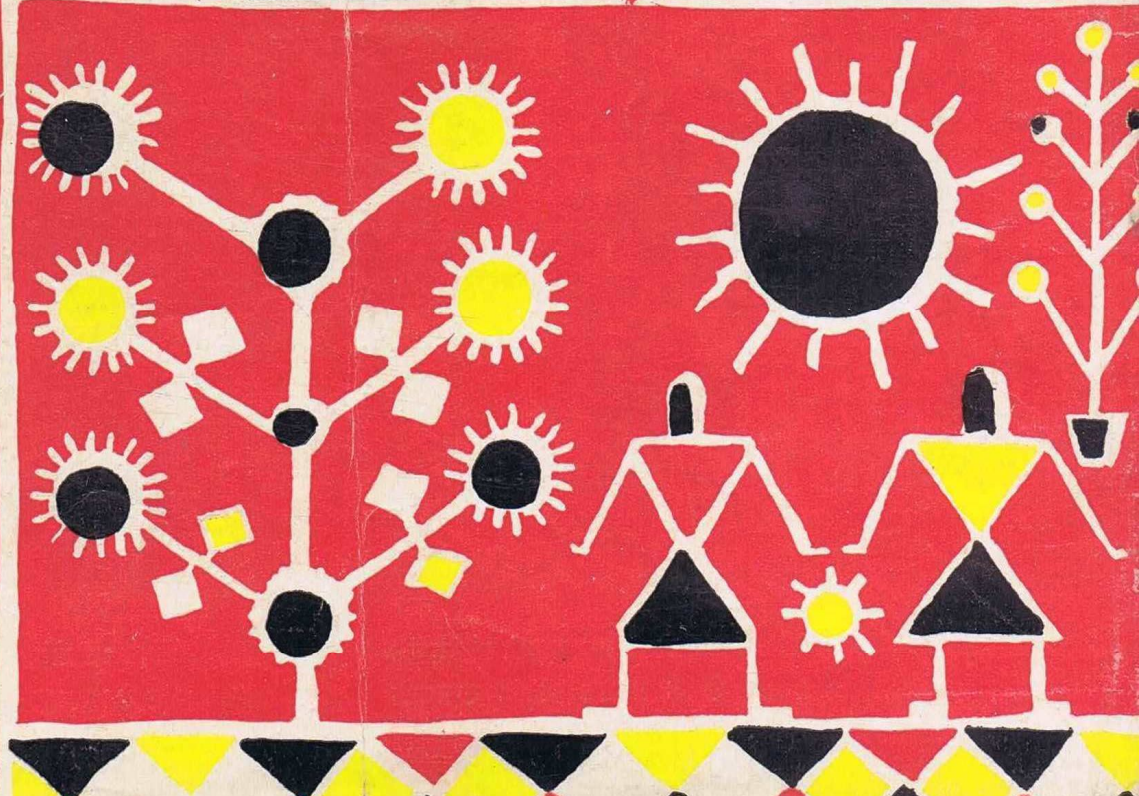
ਕਹਾਣੀਆਂ
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ
ਭਗਵੰਤ ਕੌਰ
ਏ. ਐਸ. ਬਲਗੀਰ

ਨਾਟਕ
ਸਤਿੰਦਰ ਨੰਦਾ

ਲੇਖ-ਮਾਲਾ
ਡਾ: ਸ. ਸ. ਕਿਸ਼ਨਪੁਰੀ

ਕਲਾ ਜਗਤ
ਸੁਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਖੇਡ ਜਗਤ
ਸਤਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪਾਬਲਾ
ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

ਕਹਾਣੀ

ਕਾਲਕਾ ਹਾਵੜਾ ਮੇਲ ਇਕ ਘੰਟੇ ਅੰਦਰ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਆਪਣੀ ਮੰਗਣੀ ਵਾਲੀ ਮੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕੀਤਾ। ਸਹਿਜੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸੂਟਕੇਸ ਉਪਰਲੇ ਬਰਥ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਵਧੇਰੀ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਹੱਥ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁੰਦਰੀ ਨਾ ਆਈ। ਸੋਚਿਆ ਕਿਤੇ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾ ਡਿੱਗੀ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁੱਟਾਂ ਅਤੇ ਕਮੀਜ਼ਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਮੁੰਦਰੀ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਦੇਰ ਕਿਨਾਰੇ ਦੀ ਸੀਟ ਤੇ ਢੋਮਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ।

ਗੱਡੀ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਉਸ ਨੇ 1-2 ਘੰਟੇ ਰੁਕਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਉਤੇ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਆ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਕੀ ਮੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਹੀ ਛੱਡ ਆਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਕਪੜੇ ਕੱਢਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਤੇ ਥੱਲ ਹੀ ਸੁੱਟ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਇਕ ਦੋ ਕਪੜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛਣਕੇ ਵੀ ਸਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤੇ ਖਿੜਕੀ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੋਵੇ। ਜ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੋ ਗਈ ਛੁੱਟੀ! ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਜ਼ਰ ਅ ਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸੀਟਾਂ ਥੱਡੇ ਜਗਾਹ ਦਾ ਢੱਪਾ ਚੱਪਾ ਛਾਣ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਕੁਝ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਨਾ ਪਿਆ। ਗੱਡੀ ਦੇ ਚਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਮੱਖੀਆਂ ਵਾਂਗ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਮੁਰਝਾਇਆ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉਪਰਲੇ ਬਰਥ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੌਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਗਾ।

ਬਰਥ ਤੇ ਲੇਟ ਤਾਂ ਗਿਆ ਪਰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੰਜ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਸ਼ਗਨ ਵਾਲੀ ਮੁੰਦਰੀ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਹੋਏ

ਨੂੰ ਹਾਲੇ 6-7 ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਖਾਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ।

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਆਸਾ ਪਾਸਾ ਦੇਖਿਆ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸੂਟਕੇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਪੜੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਪਰ ਸਭ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਫਸੂਲ ਨਿਕਲੀ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਅੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਾਰ ਹੁਟ ਕੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੀ ਜਗਾਹ ਤੇ ਫਸ ਫਸ ਕੇ ਸੌਂ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਠਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਅਧਮੋਈ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ, "ਕਿਉਂ ਭਾਈ, ਤੇਰਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਟੇਸ਼ਣ ਆ ਗਿਆ?"

ਸੋਨੇ ਦੀ ਅੰਗੂਠੀ

ਏ. ਐਸ. ਬਲਗੀਰ

"ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਆਉਣ ਨੂੰ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਪਏ ਨੇ", ਮੈਂ ਜਮਾਬ ਦਿਤਾ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਬਰਥ ਤੇ ਜਾ ਸੁੱਤਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦ ਨੀਂਦ ਨੇ ਆਣ ਘਰਿਆ।

ਇਕ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਿਆ। ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਉਤਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿਤੇ ਮੇਰਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨਾ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਲਦੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸੁੱਤੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪਦਾ ਹੋਇਆ ਡੱਬੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਗੱਡੀ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਤੇ ਉੱਤਰਿਆ।

ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੋ ਲੋਕਲ ਬੱਸਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ

ਪਰ ਮੈਂ ਆਟੋ ਰਿਕਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਘਰ ਜਾਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮੈਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਲੈਣ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਹੱਥ ਪੈਰ ਸੁੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਠੰਢ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। 10-15 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਵੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿੰਨਾ ਆਟੋ ਰਿਕਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਕੋਲੋਂ ਆਉਣ ਦਾ ਪੈਸਾ ਘੱਟ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਨਹਾਉਣ ਧੋਣ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸਫਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਿੱਸਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਵਾਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਰਾਮ ਕਥਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਹੀ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਆਚੀ ਅੰਗੂਠੀ ਦੀ ਘਟਾਈ ਸੋ ਦਿਲਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਬੋਲੀ, "ਚਲੋ ਛੱਡੋ ਪਰ੍ਹਾਂ, ਕਿਹੜਾ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਗੁਆਈ ਹੈ!" ਪਰ ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੁਆਚੀ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਾਨਪੁਰ ਨਾ ਛੱਡ ਆਇਆ ਹੋਵਾਂ। ਸਫਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਰੂਮ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਰਾਤ ਅਟੈਚੀਕੇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਪੜੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਅੰਗੂਠੀ ਕਪੜੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅੰਗੀਠੀ ਤੇ ਨਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਸਫਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀ ਸੀ ਜਾਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਅੰਗੀਠੀ ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਿਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਸਫਰ ਦਾ ਜਮਾਦਾਰਨੀ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਅੰਗੀਠੀ ਤੇ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਸਮਝੇ ਰੱਬ ਰਾਖਾ, ਫਿਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਆਈਟਮਾਂ ਤਾਂ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸੋ ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਸ਼ਤਾ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਆਪਣੇ ਗੁਆਚੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਤਾਰ ਦੇਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਕੁਆਟਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਗੀਠੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਅਤੇ ਜੇ ਅੰਗੂਠੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਵਾਪਸੀ ਤੱਕ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖੇ।

ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਗੁਆਚੀ ਮੇਰੀ ਤਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੁੰਦਰੀ

ਸੰਦ
ਲੈਣ
ਨ।
ੀਆਂ
ਦੀ
-15
ਵਿੱਚ
ਦੇ
ਆਟੋ
ਘਟ
ਕਰ
ਰਿਆ
ਸਫਰ
ਸੁਣਾ
ਕੋਈ
ਆਦ
ਘਟ
ਪਰਾਂ,
ਪਰ ਮੈਂ
ਕ ਉਹ
।
ਕਿਤੇ
ਫਰ
ਰਾਇਗ
ਸੇ ਰੀਤ
ਰ ਕੀਤੇ
ਗੀਠੀ ਤੋਂ
ਬਾਹਰ
ਇਸ ਦਾ
ਖੀ ਗੁਰ
। ਸਫ
ਜੇ ਉਸ
ਤਾਂ ਸਮਝ
ਆਈ
ਹੀ ਉਸ
ਗੁਆ
ਗਿਆ ਕਿ
ੀ ਨੂੰ ਦੇਖ
ਪਸੀ ਤੱਕ
ਕਿ ਮੇਰਾ
ਰੇ ਘਰ ਦੀ
ਨ ਮੰਦਰੀ

ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਭੇਜੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਮੰਦਰੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਫਿਰ ਨਾ ਮਿਲਦੀ।

ਮੇਰੀ ਛੁੱਟੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਿਥੀ ਤਰੀਕ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਾਨਪੁਰ ਚਲ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਾਨਪੁਰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਹਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੂਸਰਾ ਘਰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਕਾਨਪੁਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੁਆਟਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੋਸਤ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਅੰਗੂਠੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਮੰਦਰੀ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੋ ਔਰਤ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਸ਼ੌਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਆਟਰ ਵਾਲੇ ਵੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੋ ਸੌਣੇ ਦੇ ਨਗ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਰੀਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸ਼ੌਕ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪੁਲਸ ਚੌਕੀ ਵਿੱਚ ਰੀਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਾਉਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੀ ਸੀ, ਬਣਿਆ ਸਰਿਆ ਫਿਰ ਕੁਝ ਨਾ। ਵਾਧੂ ਦੀ ਗੁਆਚੀ ਮੰਦਰੀ ਦੀ ਖਬਰ ਮਾਰਕੀਟ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਘਰ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ੌਕ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਪਤਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਦ ਤਕ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉੱਥਲ ਪੁੱਥਲ ਕਰਕੇ ਨਾ ਦੇਖ ਲਈਆਂ ਜਾਣ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਸੀ ਸਾਡੀ ਪਤਨੀ ਦਾ। ਮੈਂ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਦਫਤਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਕੋਨਾ ਕੋਨਾ ਢੁੰਡ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਹਾਰ ਕੇ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਹੁਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। 4-5 ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਤਿਉਹਾਰ

ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਹਫਤੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰ ਘਰ ਚਲ ਪਿਆ।

ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਝਾਵੇਂ ਕਰਕੇ ਅੰਗੂਠੀ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਭੁੱਲ ਚੱਕਾ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਹਮਦਰਦੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕਾਲਕਾ ਹਾਵੜਾ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਮਿਲੀ। ਲੋਕ ਦਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਸੌਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਪਾਖਾਨੇ ਵਲ ਨਿਕਲਿਆ।

ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੁੱਤੀ ਮੁਟਿਆਰ ਕੜੀ ਦੀ ਅੰਗੂਠੀ ਉਸ ਦੀ ਉਂਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਫਰਸ ਤੇ ਡਿਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਖਿਸਕ ਖਿਸਕ ਕੇ ਆਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਤੱਕ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਗੁਆਚੀ ਮੰਦਰੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮਚਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਵੇਖਿਆ। ਸਭ ਲੋਕ ਘੂਕ ਨੀਂਦ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਗੂਠੀ ਉਠਾ ਲਵਾਂ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾਕੇ ਚਲਦਾ ਬਣਾਂ ਪਰ ਨਾਲ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਬਾਬੂ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੰਦਰੀ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪੈਰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਧਕੇਲ ਲਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਠਾਏ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕੇਗਾ।

ਇਕ ਪਲ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਸੁੱਤੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਲ ਮੈਂ ਅੰਗੂਠੀ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਨਾ ਗੁਆਵਾਂ। ਪੁਰਾਣਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇੱਕ ਸੈਕਿੰਡ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਬਦਲ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੰਦਰੀ ਉਠਾ ਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਬੜੀ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਚੰਚਲ ਮਨ ਬੋਲਿਆ, “ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਈਮਾਨਦਾਰ ਬਣਨ ਦਾ ਮੈਂ ਹੀ ਠੇਕਾ ਲੈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ?”

ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, “ਜੇ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਵੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦਾ ਸਾਮਾਜ ਦੇ ਅਨਭੋਲ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਸਾਧੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ?”

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਗੁਆਚੀ ਮੰਦਰੀ ਦੀ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਚਣੀਆਂ ਬੇਕਾਰ ਸਨ। ਮੈਂ ਪੈਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਉਂਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗੂਠੀ ਫਸਾ ਕੇ ਉਠਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਾਖਾਨੇ ਵਲ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾ ਉਠਾ ਲਏ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਮਨ ਜਿੱਤ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਅੰਗੂਠੀ ਫਸਾ ਕੇ ਉਠਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੋਲੀ, “ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸੌਂਹ ਕਿਸ ਲਈ ਚੁਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?”

ਸ਼ੈਤਾਨ ਮਨ ਬੋਲਿਆ, ਸੌਂਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੀ ਸਾਰੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਂਦੇ ਹਨ? ਨਾਲੇ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਕਾਹਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ?”

ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਾਫੀ ਦੁਰਬਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉੱਚਾ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਗੂੰਜੀ, “ਹੱਕ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ, ਉਸ ਸੂਅਰ ਉਸ ਗਾਇ.....” ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰੁਕ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਇੰਨਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਾਫੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸੁੱਤੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ। ਉਹ ਚੌਂਕ ਕੇ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦਮ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪਣੀ ਖਾਲੀ ਉਂਗਲੀ ਤੇ ਪਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗੂਠੀ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੰਦਰੀ ਉਠਾਈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸੁਕਰਾਨੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ, “ਭਰਾਵਾ! ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਏ!” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੱਖਣੀ ਉਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗੂਠੀ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭ ਵਚਨਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸਾਂ। ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

